

sabah ülkesi

üç aylık kültür-sanat ve felsefe dergisi

SAYI 67

Nisan 2021

Afrika'ya İnsanlık Değerlerinin Aynası Olarak
Bakabilmek
Ekrem Demirli

Dünyanın Mevcut Hâli Üzerine Soruşturmalar
Françoise Dastur

Afrika İmgesi
Toby Green

Manşetlerin Ötesinde Timbuktu:
İslami İlimlerin Zengin Bir Geleneği
Shamil Jeppie

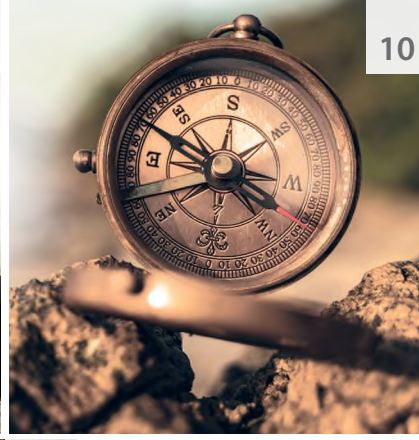
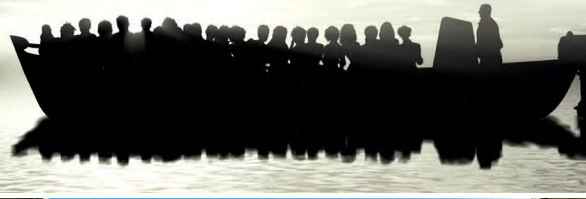
Neye Afrika Felsefesi Diyebiliriz?:
Bir Yeniden Değerlendirme
Oludamini Ogunnaike

Çok Yönlü Bir Şahsiyet:
Emir Abdülkadir El-Cezairî
Ahmed Bouyanne

Sömürge Karşıtlığı
J. Daniel Elam

Souleymane Bachir Diagne ile Söyleşi

SÖYLEŞİ

24 Souleymane Bachir Diagne ile
Afrika Ve Çoğulculuk Üzerine Söyleşi
Kadir Filiz

FELSEFE

- 6** Afrika'ya İnsanlık Değerlerinin Aynası Olarak Bakabilmek
Ekrem Demirli
- 10** Dünyanın Mevcut Hâli Üzerine Soruşturmalar
Françoise Dastur
- 14** Sonlardan Sonra: Çağdaş Felsefenin Seyri
Murat Erşen
- 18** Altyapılar Zaman Üzerine Çalışır
Timothy Mitchell

DOSYA

- 32** Afrika İmgesi
Toby Green
- 36** Afrika'da Tasavvuf Ve Tarikatlar
-Toplu Bir Bakış-
Ahmet Murat Özel
- 42** Afrika: Bir Başka Devlet Fikri
Erik Gilbert
- 48** Afrikalı Bir Devlet Olarak Osmanlı
Hatice Uğur
- 52** Manşetlerin Ötesinde Timbuktu:
İslami İlimlerin Zengin Bir Geleneği
Shamil Jeppie
- 56** Neye Afrika Felsefesi Diyebiliriz?:
Bir Yeniden Değerlendirme
Oludamini Ogunnaiké
- 64** Mahzara: Moritanya'nın İslami Eğitim
Geleneğinde Kadın Âlimlerin Rolü
Britta Frede

- 68** Afrika'da Tasavvufi Hayat
Kadir Özköse
- 74** Sömürge Karşıtlığı
J. Daniel Elam
- 80** Afrika'nın Müzikli Hikâyesi
Yalçın Çetinkaya
- 86** Kolonyal Bakiyeyi Aşındırmak:
Yeni Afrika Sineması
Yusuf Ziya Gökçek
- 92** Sadık El-Müeyyed Paşa Ve Afrika
İzlenimleri
İdris Bostan

48

80

134

KÜLTÜR / SANAT

- 98** Çok Yönlü Bir Şahsiyet:
Emir Abdülkadir El-Cezairî
Ahmed Bouyerdene
- 102** Kazasker Mustafa İzzet Efendi
Türkan Alvan-M.Hakan Alvan
- 108** Tarikatların Felsefesi: M. Zekeriya
Sertel'in Durkheimcı Tarikat Algısı
Semih Ceyhan
- 116** Bir Başkadır
Ne Kadar Başkadır!
Selman Bayer
- 122** Huy Ve Karakter Biyolojik Mi Metafizik Mi?
Kadim Gelenekte Mizaç-Beden İlişkisi
Ahmet Özdiñç
- 126** Klasik Edebiyatta Muhayyel Sevgili
Ya Da Kulaktan Aşık Olmak
İsa Akpınar
- 130** Modernleşme Ve Salgın Hastalık:
Hamdan Hoca'nın Mirası
Rıdvan Özdiñç
- 134** Mektuplarıyla Freud-Jung İlişkisi
Adem Beyaz

TANITIM

- 138** Kitap Tanıtım

SÖMÜRGE KARŞITLIĞI

J. Daniel Elam*

Sömürge karşıtlığı (*Anti-colonialism*) yirminci ve yirmi birinci yüzyıllarda birbiriyle bağlantılı iki kavrama göndermede bulunur: Tarihsel bir vaka ve eleştirel bir analitik. Tarihsel bir vaka olarak sömürge karşıtlığı sömürgeleştirilmiş ülkelerdeki imparatorluk yönetimlerine karşı çoğunlukla yirminci yüzyılın başlarında verilen mücadele anlamına gelir. Felsefi bir hareket ve eleştirel bir analitik olarak ise sömürge karşıtlığı sömürge-sonrası (*post-colonialism*) kuramın yeterince takdir edilmemiş öncülüdür. Sömürge karşıtı düşünür ve aktivistler, ulusal bağımsızlık ve sömürge sonrası milliyetçiliği körüklemenin yanı sıra, siyasi dayanışmanın ve uluslararası iş birliğinin gerekliliğini de tartıştılar – Afro-Asya Dayanışması'ndan Bağlantısızlar Hareketine kadar (ki her ikisi de 1955'te Bandung, Endonezya'daki Afro-Asya Konferansında birlikte tartışılmıştır). Sonuç olarak, kuramsal ve siyasi bir uygulama olarak sömürge karşıtlığının tarihi, sömürgeleştirilmiş dünya, Üçüncü Dünya ve çağdaş Küresel Güney arasındaki tarihsel ve analitik bir yörüngeyi aydınlatmaktadır.

Sömürge karşıtı eleştiri dünyanın neredeyse her yerinden (ve aynı zamanda Britanya, Fransız ve İspanyol İmparatorluklarından)¹ gelse de, bu makale Güney Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki sömürge karşıtı körükleme ve felsefeye odaklanacak. Bu bölgeler yirminci yüzyıldaki sömürge karşıtı siyasi örgütlenmede oldukça etkili ve işgalden özgürlüğe giden karmaşık (ve genellikle tamamlanmamış) yolla ilgili kuramsal materyalin büyük bir kısmını oluşturmaya devam ediyor. İkinci olarak, sömürge karşıtlığı – bir kavram, uygulama ve felsefe olarak – 1900'den çok önce var olmasına rağmen, bu kısa deneme yalnızca en kapsamlı etkisini yirminci ve yirmi birinci yüzyıllarda göstermiş olan sömürge karşıtlığı biçimlerine odaklanıyor.

Tarihsel bir vaka olarak sömürge karşıtlığı dünya çapında birçok farklı biçim aldı. Güney Asya'daki sömürge karşıtı hareketlerin genellikle Hindistan ve Pakistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1920'lerden 1947'ye kadar sürdüğü kabul edilse de bu dönemde yazılmış pek çok sömürge karşıtı metin 1857 Hint İsyanı² gibi daha önceki olaylara atıfta bulunur. Bilindiği üzere M.K. Gandhi'nin sömürge karşıtı hareketi Hindistan'daki Britanya yönetimine karşı şiddet

Kuramsal ve siyasi bir uygulama olarak sömürge karşıtlığının tarihi, sömürgeleştirilmiş dünya, Üçüncü Dünya ve çağdaş Küresel Güney arasındaki tarihsel ve analitik bir yörüngeyi aydınlatmaktadır.

içermeyen direniş (*ahimsa*) taktiklerini kullanmıştır (özellikle bkz. Gandhi'nin *Hind Swaraj* [1909] adlı eseri). Gandhi'nin yöntemleri Güney Asya'daki diğer sömürge karşıtı körüklenme biçimleriyle, yani devrimci ve milliyetçi sömürge karşıtlığı ile doğrudan tezat oluşturuyordu. Devrimci sömürge karşıtlığı, özellikle Pencap ve Bengal'de, bazen sömürge rejimine karşı şiddetli isyan stratejileri kullandı ve bu yüzden Britanya Hindistanı tarafından "terörizm" olarak kabul edildi; ancak, tercih edilen "devrimci" betimlemesi daha önceki demokratik ve sosyalist devrimlerle, özellikle de 1917'deki Bolşevik Devrimi ile olan ilişkisine işaret ediyor. Bhagat Singh, Gandhi'nin meşhur düşmanı ve devrimci sömürge karşıtı körüklemenin şampiyonuydu. Gandhi şiddeti ciddiye aldığından ve devrimci sömürge karşıtları şiddetsizliği ciddi olarak düşündüklerinden, "şiddet" bu hareketleri tam olarak birbirinden ayıran bir eksen değildir. Aksine, birbirleriyle (anlaşamaları da) sık sık müzakerelerde bulunuyorlardı. Milliyetçi sömürge karşıtlığı birçok farklı taktiğe dayanıyordu, ancak odak noktası ulusu etnik, dinsel veya siyasi olarak homojen bir birim olarak tanımlamaktı. Britanya Hindistanı bağlamında bunun en önemli örneği V.D. Savarkar'ın *Hindutva* (1923) adlı yabancı düşmanı hareketiydi. Bu hareket gerçek sömürge karşıtlığının saf Hindulardan oluşan Hint ulusunu iki sözde "işgalciden" kurtaracağını ileri sürdü: Müslümanlar ve aynı zamanda Britanyalılar.

Günümüzde Gana, Nijerya, Kenya, Uganda, Tanzanya ve Güney Afrika ülkelerinden oluşan İngilizce konuşan Afrika'da sömürge karşıtlığı genel olarak 1920'lerden 1960'lara dek sürmüş, İkinci Dünya Savaşı ve Hindistan Bağımsızlığını takip eden yıllarda hızlı biçimde güçlenmiştir. Ayrıca ABD'de ortaya çıkan Siyah düşüncesinden (özellikle de Marcus Garvey ve W.E.B. Du Bois'un çalışmalarından) ve Karayip/Siyah diaspora düşüncesinden (C.L.R. James, George Padmore ve benzeri isimlerden³) etkilenmiştir. İngilizce konuşan Afrika'daki sömürge karşıtlığı, Haile Selassie yönetimindeki Etiyopyalıların 1935-1936 yıllarında İtalya'nın ülkeyi sömürgeleştirme girişimlerini büyük ölçüde bozguna uğrattığı Etiyopya'daki başarılı sömürge karşıtı direnişten de esinlenmiştir. Komünist sömürge karşıtlığı, Siyah Britanyalı ve Amerikan komünist örgütlerin özellikle Kwame

Nkrumah, Jomo Kenyatta ve Julius Nyerere gibi İngilizce konuşan Afrikalı sömürge karşıtları üzerindeki etkisine göndermede bulunur. Komünizm birçok farklı varyasyonu olmakla birlikte tüm Afrika'da yaygındı. Kentsel ve kırsal yeniden canlandırma programlarını, refahın yeniden dağıtılması girişimlerini ve refah devleti bürokrasilerinin uygulamalarını içeriyordu. Afrika komünizmi, özellikle 1950'lerden sonra birçok bakımdan Rus ve Çin komünizminden ayrışıyordu. Komünist sömürge karşıtı düşünürlerin çoğu, sömürge yönetimleri karşısında Afrika içi iş birliğini ve sömürge karşıtı bir dayanışma taktiği olarak pan-Afrikanizmi teşvik etti. Kenya'da Mau Mau Devrimi (1952-1960) büyük ölçüde Kikuyu halkının önderlik ettiği şiddet içeren bir ulusal bağımsızlık ayaklanmasıydı. Fakat Britanyalılar Kenyalılara karşı çok daha şiddetli bir operasyonla karşılık verdi. Güney Afrika'da sömürge karşıtı körüklenme, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Boer Savaşı (1899-1902) ile başlayan ve Apartheid'a (1948-1991) karşı direnişe doğru ilerleyen daha karmaşık bir yörüngeye sahiptir. Buradaki kilit isimler arasında Steve Biko, Nelson Mandela ve Afrika Ulusal Kongresi (AUK) üyeleri yer alıyor.⁴ Bu düşünürlerin ilham kaynakları Nongqawuse'ye kadar geri gider ki Nongqawuse, sömürge yönetiminin 1857-1858 yıllarında gerçekleşen Güney Afrika kıtlığı sırasında sonlanacağı şeklindeki ünlü olduğu kadar ürkütücü de olan kehanetin sahibi bir Xhosa kadınıdır.⁵

Günümüzde Fas, Cezayir, Tunus, Senegal, Mali ve Kamerun'u içeren Fransız yönetimindeki Afrika, Britanyalıların yönettiği Afrika'dan çok farklı sorunlarla karşı karşıya kaldı. Britanyalılar bir grup yarı özerk yönetimi denetlediklerini düşünürken Fransızlar imparatorluklarının her bir bölümünün Fransa ana karasının bir parçası olduğuna inanıyordu. Sonuçta ortaya çıkan Fransız politikaları kuramsal eşitlik üzerine kurulu olsa da pragmatik olarak aslında Afrika halkının zorla "Fransız uygarlığı"na asimilasyonuna dayanıyordu. Fransa'yı hedef alan birçok sömürge karşıtı körüklenme eşitlik (*égalité*) talep ederken diğer sömürge karşıtı körükleyiciler körü körüne Avrupalı olarak gördükleri bu değeri eleştirdiler ve Afrika yaşam biçimlerine, adaletine ve kapsayıcılığına geri dönüşü talep ettiler. Sömürge karşıtı faaliyetlerin çoğu, koloniler yerine Paris'te gerçekleşmiştir.⁶ Sonuç

Pek çok sömürge karşıtı filozof Avrupa felsefesiyle entelektüel gücü nedeniyle değil Avrupa'nın kendine yönelik iyimser vizyonu ile sömürgeci projenin dehşeti arasındaki çelişkileri ortaya çıkarmak için ilgilenmiştir.

olarak, sömürge karşıtı felsefenin (aşağıda tartışılan) en canlı biçimleri Fransızca konuşan Afrikalı sömürge karşıtı harekette ortaya çıktı. Bir metropol hareketi olan bu hareketin dikkate değer istisnaları vardır. Cezayirliiler 1954'te Front de Libération Nationale'i (FLN) kurdular ve 1962'ye dek Fransız işgaline karşı savaş ilan ettiler. FLN sömürge karşıtı mücadelesinde büyük ölçüde gerilla taktikleri kullanıyordu ve Frantz Fanon gibi bir sözcüye sahip olmasına rağmen kendisini bir entelektüel veya ideolojik biçimde yönlendirilen bir hareket olarak görmedi. Ancak toplumsal misyon olarak toprağın yeniden dağıtımı ve tarım reformu gibi belli belirsiz bir komünist çıkara sahipti. 1912'den sonra Fransızlar ve İspanyollar tarafından işgal edilen Fas 1952'de bağımsızlığını kazandı. 1970'te bugün Batı Sahra'da bulunan Sahrawi halkından oluşan Polisario Cephesi Yeşil Devrim sırasında İspanya'dan bağımsızlık talep etse de Fas tarafından ilhak edildi.

Sömürge karşıtı mücadeleler Latin Amerika'da yirminci yüzyılın çok öncesine gitse de erken yirminci yüzyıl bu mücadelelerde protestolar, silahlı darbeler ve başka hareketler biçiminde ortaya çıkan bir yeniden canlanmaya tanıklık etmiştir. Daha önceki İspanyol ve Portekiz sömürgeleştirmeleri on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllarda sona erdiği için bu yeni ve canlanmış sömürge karşıtı mücadeleler sömürgeciliği doğrudan işgal biçiminde değil – ekonomi, kültür ve siyasetin dış güçler tarafından belirlendiği – kültürel ve ekonomik bağımlılık olarak tanımlanmıştır. Latin Amerikadaki sömürge karşıtı aktivizmlerin çoğu küresel kapitalizm eleştirisi etrafında döner. Bu yüzden ulusal bağımsızlıktan çok ekonomik ve kültürel bakımdan kendi kendine yetebilmeye odaklanır. Bu geleneği Emiliano Zapata'nın Meksika'da gerçekleştirdiği 1910 devrimi başlatmıştır. Marksizm, Rus Devriminin hemen ardından çeşitli komünist partilerin kurulmasıyla, 1920 ve 1930'larda tüm Latin Amerika'da etkili olmuştur. Troçki, Lenin ve Gramsci'den olduğu kadar Gandhi, İrlandalı devrimciler ve Mao'dan da etkilenen Perulu José Carlos Mariátegui bu dönemde ortaya çıkmış en etkili eleştirmenlerdendir.⁷ Birkaç on yıl sonra, 1959'daki Küba devriminin ardından, Che Guevera ve Fidel Castro Latin Amerika, Afrika ve sömürgeleştirilmiş Asya'dan oluşan ve Küresel Kuzey'in askerî ve ekonomik güçlerine

karşı dayanışma içinde olan "üç-kıtalı" bir dünya hayal etti. Üç-kıtacılık Soğuk Savaş'ın hemen ardından ortaya çıkan "Küresel Güney" in zeminini oluşturdu.

Sömürge karşıtı felsefe – ya da teorik ve analitik bir araç olarak sömürge karşıtlığı – genel olarak sömürge yönetiminin sona ermesinin yararlarını savunurken bu sürecin yarattığı karmaşalara da değinir. Pek çok sömürge karşıtı filozof Avrupa felsefesiyle entelektüel gücü nedeniyle değil Avrupa'nın kendine yönelik iyimser vizyonu ile sömürgeci projenin dehşeti arasındaki çelişkileri ortaya çıkarmak için ilgilenmiştir. Üstelik sömürge karşıtı düşünürler siyasal aktivizme eşlik etmesi (veya ilham vermesi) gereken gerekli estetik biçimleri de sıklıkla tartıştılar.

Yukarıda pragmatik biçimleriyle betimlenmiş olsa da Gandhi'nin şiddetsizlik kuramı klasik Hindu metinlerinin, özellikle de *Bhagavad Gita*'nın (Desai, der., 1946), ezoterik ve karmaşık bir yeniden ele alınmasıydı. Bir teori olarak Gandhi'nin şiddetsizliği ve en nihayetinde ortaya çıkardığı ulus Gandhi'nin deyişiyle "deneyler"le ilgileniyordu (Gandhi 1929). Son zamanlarda Gandhi Güney Asya çalışmalarında bir filozof ve siyaset kuramcısı olarak geri kazanıldı.⁸ Bu arada Gandhi eleştirmenleri şiddet, devrim ve kozmopolitçilik biçimlerinin olanaklarıyla ilgili sağlam fikirler geliştirdiler – özellikle de Gandhi'nin siyasal yaşamın temel birimi olarak gördüğü özerk köylere yönelik ısrarına yanıt olarak. Bir Dalit ("dokunulmaz") aktivisti olan B.R. Ambedkar, Gandhi'nin sömürge karşıtlığının alt kast Hindu ve Müslümanların üst kast Hindular tarafından daha sonradan ortaya çıkan "sömürgeciliği" engellemeyeceğini savundu (Ambedkar 1936). Bu arada Pakistan'ın ilk başbakanı olan M.A. Jinnah ulus-devlet formunu coğrafi konumdan ziyade hak sahibi azınlıkların korunmasına dayandıracak şekilde yeniden tasavvur etmeye çalıştı.

İngilizce konuşan Afrika'da Jomo Kenyatta, Kwame Nkrumah ve Julius Nyerere pan-Afrikacılık ile ilgili ortak ilgilerine ek olarak akademik eğitimin biyografik bir tarihçesini de paylaştılar. Sömürge karşıtı felsefeler transatlantik felsefe ve antropoloji ile yakından ilgilenmiştir. Kenyatta'nın tezi, *Facing Mt. Kenya* (1938), hem Gikuyu halkının antropolojik bir oku-

ması hem de Britanya işgalinin sona ermesine yönelik sömürge karşıtı bir argümandır. İngilizce konuşan Afrika'da sömürge karşıtı ve sömürge sonrası teori el ele gitti ve sömürge yönetiminin kalıcı etkilerine karşı verilen mücadelelere sömürge karşıtlığı ismi verildi. 1970'lerde edebiyat eleştirmeni Ngugi wa Thiong'o, Taban Lo Liyong ve Henry Onwuor-Anyumba ile birlikte Nairobi Üniversitesi'nde İngilizce bölümünün kaldırılmasını "zihni sömürgeci arındırmanın" bir yolu olarak önerdi (1972). Özellikle Ngugi sömürgeciliğin resmî sömürge yönetiminin sona ermesinden çok sonra, özellikle estetik ve psikolojik olarak işlemeye devam ettiğini savundu. Başka bir açıdan, Kwame Nkrumah'nın çetrefilli eseri *Yeni Sömürgecilik* (1965) Küresel Kuzey'in ekonomik güçleri karşısında bağımsız Gana'nın devam eden ekonomik bağımlılığına karşı bir argümandır. Nkrumah böyle bir ekonomik bağımlılığın Küresel Güney'de sürekli bir borç, bağımlılık ve yoksulluk yaratma amacıyla sömürge yönetimi sırasında kaynakların boşaltılmasıyla mümkün olduğunu ileri sürdü.

Sömürge karşıtı düşünürler Fransızca konuşan Afrika'da *créolité*, *metissage* ve *négritude*'ün faydalarını tartıştılar. *Créolité* ve *métissage* Fransız sömürge yönetiminin bitmesinin hemen ardından ortaya çıkan – estetik, siyasal ve sosyal – melezlik uygulamalarına atıfta bulunur. Öte yandan *négritude* sıklıkla sömürge öncesi uygulamalara bilinçli olarak nostaljik bir dönüşe atıfta bulundu. *Négritude*, sömürge öncesi geçmiş hakkında naif değildi, daha ziyade, sömürge yönetiminin etkileri tarafından sömürge öncesi dö-

nemin silinmez bir şekilde şekillendirdiği yollar hakkında ciddi bir şekilde düşündü.⁹ Fransız sömürge karşıtı teorisyenlerinin en ünlüsü olan Frantz Fanon psikanaliz, varoluşçuluk ve fenomenoloji konularında oldukça geniş bir birikime sahipti. Şiddetle ilgili yazıları yayınlanmış en etkili sömürge karşıtı felsefi eserlerden olmaya hâlen devam ediyor. Örneğin 1961 yılında yayınlandığı *Yeryüzünün Lanetlileri* kitabında Fanon hem psikolojik hem de fiziksel düzeylerde her zaman şiddet içeren sömürge yönetimine verilen şiddet içeren karşıtlığın yararlarını ve zararlarını değerlendirir. Fanon fiziksel şiddetin muhtemelen ulusal bağımsızlık sağlayacağını (ve bu nedenle gerekli olabileceğini) kabul etmesine rağmen hiyerarşiyi ve sömürgeciliğin yarattığı "gergin koşulları" ortadan kaldırmak yerine Avrupalı liderleri Afrikalı liderlerle değiştirmekten başka bir işe yaramayacağını da belirtir. Fanon, buna karşın, Üçüncü Dünya'nın Avrupalıların neden olduğu adaletsizlikleri yeni yüzlerle taklit etmeyi reddeden "yeni bir insan yaratmaya çalışması" gerektiğini ve daha eşitlikçi bir dünya için alternatif etik, siyaset ve estetik protokoller tasavvur etmek zorunda olduğunu savunur.¹⁰

Sömürgecilik karşıtı felsefelerin farklılıklarına rağmen paylaştıkları en yaygın özellik sömürgecilik sonrası dünyaya yönelik bir endişedir. Zaman zaman bu endişe bir bağımsız ulus vizyonu içeriyordu. Ne var ki sömürge karşıtlığı daha çok artık sömürgeleşmiş ulusların kolektif biçimde miras alacağı dünyayla ilgileniyordu. Sömürge karşıtlığı hem bir ulusal bağımsızlık pratiği hem de kişinin kendi ulu-

Sömürgecilik karşıtı felsefelerin farklılıklarına rağmen paylaştıkları en yaygın özellik sömürgecilik sonrası dünyaya yönelik bir endişedir.

sal sınırlarının ötesinde düzgün bir sömürge sonrası dünya hayal etmenin bir yoluydu. Sömürge sonrası kuramın en güçlü türleri gibi sömürge karşıtı felsefe de bilinçli olarak belirli bir zamana ve yere dayanıyordu, ancak analiz nesnesi olarak tarihin, edebiyatın ve tüm dünyanın devasa sorularını aldı. Bu nedenle, aynı zamanda hem tikelci hem de evrenselciydi ve, Avrupalı felsefi muadillerinin aksine, bu çelişkinin son derece farkındaydı. Bununla birlikte, sömürge karşıtı düşünürler bu paradokstan yalnızca sömürge yönetiminden sonraki dünyayı değil, aynı zamanda resmî ulusal bağımsızlığın çok ötesine uzanan sömürgeci otoriterliğin sona ermesinden sonraki dünyayı da üretken bir şekilde düşündüler. ◀

*Dr., Hong Kong Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü.

Referanslar / Ek Okumalar

- Ambekar, B.R. 2016. *Annihilation of Caste*. New York: Verso.
- Biko, Steve. 2002. *I Write What I Like*. Chicago: University of Chicago Press.
- Birla, Ritu and Faisal Devji, eds. 2011. "Itineraries of Self-Rule," *Public Culture*.
- Césaire, Aimé. 2001. *Discourse on Colonialism*. New York: Monthly Review Press.
- Césaire, Aimé. 2014. *Return to My Native Land*. New York: Archipelago.
- Desai, Mahadev ed. 1987. *Discourses on the Gita*. Ahmedabad: Navajivan Press.
- Devji, Faisal. 2012. *Impossible Indian: Gandhi and the Temptation of Violence*. Boston: Harvard University Press.
- Dussel, Enrique. 2013. *Ethics of Liberation*. Durham: Duke University Press.
- Fanon, Frantz. 2004. *Wretched of the Earth*. New York: Grove Press.
- Fanon, Frantz. 2008. *Black Skin White Masks*. New York: Grove Press.
- Gandhi, Leela. 2006. *Affective Communities: Anticolonial Thought, Fin-de-Siècle Radicalism, and the Politics of Friendship*. Durham: Duke University Press.
- Gandhi, M.K. 2006. *Hind Swaraj*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gandhi, M.K. 1993. *An Autobiography – My Experiments with Truth*. Boston: Beacon Press.
- Gerhart, Gail M. and Clive L. Glaser, eds. 1972-2010. *From Protest to Challenge V. 1-6*. Indianapolis: Indiana University Press.
- Goebel, Michael. 2015. *Anti-Imperial Metropolis: Interwar Paris and the Seeds of Third World Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guevara, Che. 2005. *Bolivian Diary*. Victoria: Ocean Press.
- Harlow, Barbara and Mia Carter, eds. 2004. *Archives of Empire*. Durham: Duke University Press.
- Harrison, Olivia and Teresa Villa-Ignacio, eds. 2017. *Souffles-Anfas*. Stanford: Stanford University Press.
- Hofmeyr, Isabel. 2014. *Gandhi's Printing Press: Experiments in Slow Reading*. Boston: Harvard University Press.
- James, C.L.R. 1989. *The Black Jacobins*. New York: Vintage.
- Macleon, Kama and J. Daniel Elam, eds. 2014. *Revolutionary Lives in South Asia*. London: Routledge.
- Mignolo, Walter. 2003. *The Darker Side of the Renaissance*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Plaatje, Sol. 1991. *Native Life in South Africa*. Athens: Ohio University Press.
- Roberts, Brian Russell and Keith Foulcher, eds. 2016. *Indonesian Notebook*. Durham: Duke University Press.
- Saldaña-Portillo, María Josefina. 2003. *The Revolutionary Imagination in the Americas in the Age of Development*. Durham: Duke University Press.
- Senghor, Leopold Sedar. 1998. *Collected Poetry*. Charlottesville: University of Virginia Press.

- Skaria, Ajay. 2017. *Unconditional Equality: Gandhi's Religion of Resistance*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Vanden, Harry E. and Marc Becker, eds. 2011. *José Carlos Mariátegui: An Anthology*. New York: Monthly Review Press.
- Wenzel, Jennifer. 2009. *Bulletproof: Afterlives of Anticolonial Prophecy in South Africa and Beyond*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wilder, Gary. 2015. *Freedom Time: Negritude, Decolonization, and the Future of the World*. Durham: Duke University Press.
- Wright, Richard. 2008. *Black Power: Three Books from Exile*. New York: Harper.
- Young, Robert. 2003. *Postcolonialism: An Historical Introduction*. Oxford: Blackwell.

1 Avrupalı sömürge karşıtı eleştirilerin en ünlüleri arasında Bartolomé de las Casas'dan *A Short Account of the Destruction of the Indies* (1552); Karl Marx'tan *Hindistan Bağımsızlık Savaşı* (1858); Vladimir Lenin'den *Emperyalizm* (1917); E.M. Forster'dan *Two Cheers for Democracy* (1936) ve Jean-Paul Sartre'in Frantz Fanon'un *The Wretched of the Earth* (1961) kitabına yazdığı destekleyici önsöz vardır. Bu kısa denemede değinmesek de kayda değer başka iki düşünce öbeği şunlardır: İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nun (IRA) özellikle 1920 ve 1930'larda yazdıkları ve 1910 ve 1920'lerde Japon işgali altındaki Kore'de imparatorluk karşıtı aktivistlerin yazıları. Bu aktivistler sömürge karşıtı devrimi ciddi olarak düşündüler, ancak Britanya ve Fransız İmparatorluklarının ardından yirminci yüzyıl Küresel Güney'inin merkezinde kalamadılar. Son olarak, Mao Zedong'un ve Çin komünizminin sömürge karşıtı düşünce üzerindeki önemine dikkat çekmek önemlidir, ancak bu etkileşimlerin sınırları bu makalenin kapsamı dışındadır.

2 1857'de kuzey Hindistan'daki bir dizi dağınık isyan serisinden oluşan Hint İsyanı (veya Sepoy İsyanı) Britanyalılara karşı gerçekleştirilen ilk Hindistan bağımsızlık savaşı olarak kabul edilir. Ne yazık ki bu isyanlar tam tersi bir etki yarattı: 1858'de Kraliçe Victoria daha önce Güney Asya'nın büyük bir bölümünü işgal etmiş olan Britanya Doğu Hindistan Şirketi'nin yerine kendisini Hindistan İmparatoru'na ilan etti.

3 Örneğin, bakınız: James'in *The Black Jacobins* (1938); Garvey'nin 1920'ler ve 1930'larda Universal Negro Improvement Association (UNIA) için yazıları; ve Du Bois'un 1920'lerde National Association for the Advancement of Colored People (NAACP) için yazdığı yazılar, özellikle de süreli yayını *The Crisis* için. NAACP'den ayrıldıktan sonra Du Bois küresel Siyah deneyimi hakkında kurgusal ve kurgusal olmayan yayınlar yapmaya devam edecekti. Oxford University Press yayınlanan çalışmalarının kapsamlı bir koleksiyonunu yayınladı, ayrıca Massachusetts Üniversitesi-Amherst yayınlanmamış çalışmalarının ve denemelerinin çoğunu dijital ortama aktardı.

4 Güney Afrika apartheid karşıtı aktivizmi ile ilgili en iyi materyal koleksiyonu hâlâ Gail M. Gerhart ve Clive L. Glaser'in altı ciltlik *From Protest to Challenge* (1972-2010) adlı eseridir.

5 Nonqawuse ve sonraki yaşamları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Jennifer Wenzel, *Bulletproof: Afterlives of Anticolonial Prophecy in South Africa and Beyond* (2009).

6 Özellikle, Michael Goebel'in *İmparatorluk Karşıtı Metropolis: Savaş Arası Paris ve Üçüncü Dünya Milliyetçiliğinin Tohumları* (2015).

7 Mariátegui'nin yazılarından bazıları Harry E. Vanden ve Marc Becker tarafından derlenmiş *José Carlos Mariátegui: An Anthology* (2011) adlı kitapta toplanmıştır.

8 En canlı hâliyle, Anthony Parel tarafından derlenmiş *Hind Swaraj* (2006) edisyonu; Leela Gandhi'nin *Affective Communities: Anticolonial Thought, Fin-de-Siècle Radicalism, and the Politics of Friendship* (2006); Faisal Devji'nin *Impossible Indian: Gandhi and the Temptation of Violence* (2012); Isabel Hofmeyr'in *Gandhi's Printing Press: Experiments in Slow Reading* (2014); ve Ajay Skaria'nın *Unconditional Equality: Gandhi's Religion of Resistance* (2017) ve Ritu Birla ve Faisal Devji (2011) tarafından düzenlenen *Public Culture*'in "Itineraries of Self-Rule" adlı özel sayısı.

9 Bkz. Gary Wilder, *Freedom Time: Negritude, Decolonization, and the Future of the World* (2015) ile Léopold Senghor ve Aimé Césaire'nin derlenmiş yazıları (en önemli *Return to my Native Land* [1939]).

10 Hatırı sayılır çoklukta Avrupalı filozof Fanon'un çalışmalarına sempati duymuş ve yanıt vermiştir; Jean-Paul Sartre (Fransızca başkısına yazdığı ünlü girişte) ve *Crises of Republic'te* (1972) Hannah Arendt. Homi Bhabha'nın *The Wretched of the Earth*'ün 2004 yılındaki İngilizce baskısına yazdığı giriş bu eleştirileri bağlamına oturtur ve aynı zamanda kitabın bugüne kadarki en canlı okumalarından birini sunar.